
 Prikaz

Goran Gretić

Problem drugoga i stranoga: socijalna ontologija i asimetrija etičkoga

Naklada Breza, Zagreb, 2012, 291 str.

Knjiga dugogodišnjega profesora etike na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu Gorana Gretića svojevrsna je kruna njegova opusa (iako valja iskazati nadu da će autor, unatoč zlobi s kojom se suočio ne želeći se dodvoravati svojoj zoni političkih komesara u polju filozofije, što je rezultiralo neadekvatnim i nezaslužnim umirovljenjem, nastaviti svoju filozofijsku djelatnost i dokazati koliko su bili u krivu oni koji su ga odlučili otpisati). Temeljna je važnost ove knjige u njezinu uspješnu povezivanju teorijske i praktičke filozofije: ona je zato posvećena i ontologiji (doduše, socijalnoj ontologiji) i etici, a da pritom nije pokušaj ontologiziranja etike niti moraliziranja društvenog bitka.

Knjiga se sastoji od ukupno 11 rasprava, koje obuhvaćaju problematiku od Burckhardta i Nietzschea preko Rosenzweiga i Schelera pa do Heideggera, Levinasa i Hanne Arendt, ali tu su i Hegel, Simmel, Bazala, Husserl (možda čak i središnji autor cjelokupne knjige), neizostavne referencije na Kanta od klasičnih te na Agambena od aktualnih mislilaca, a tematski obuhvaća razmjerno širok raspon pitanja, od filozofijskog pristupa prošlosti preko pitanja

o ratu, vremenitosti, etičkom djelovanju, odnosu etike i metafizike, narodu, subjektivnosti, otkupljenju, radikalnom zlu (ili, možda, banalnosti zla) pa sve do pitanja o drugima, tuđima i o neprijatelju, te konačno do pitanja o politizaciji filozofije. Na 291 stranici autor – kako je to vidljivo već iz ovoga štura popisa imena i tema – problematizira neka od ključnih pitanja filozofije suočene s našim vremenom i s nužnošću orijentacije u svijetu.

Jedan od momenata u ovoj knjizi koji zaslužuje osobitu pozornost jest tematiziranje odnosa filozofije i nacizma. Nije tu riječ tek o zaključnom članku, posvećenom Heideggerovim seminarima u razdoblju od 1933. do 1935. (koje se dade rubricirati u odjeljak “Politizacija filozofije”), već i, primjerice, o nacističkoj recepciji Nietzschea. Iako nije ustanovljeno da je Hitler ikada čitao Nietzschea, elementi podudarnosti između filozofa i nacističkog vođe iskazuju se neospornima. Obojica odbacuju ideju jednakosti u ime ideje moći. To, ipak, ne znači da razlika između njih dvojice nije velika: Nietzscheu je stalo do novog morala, Hitlerovo osvajanje moći lišeno je svakoga moralnog obzira; Nietzsche ima na umu moć elita, Hitler osobnu moć i moć svojega naroda; nositelj moći za Nietzschea je uvijek individua, dok se kod Hitlera radi o moći naroda i država. Stoga su nositelji rane recepcije Nietzschea u našoj sredini pisci poput Matoša i Krleže, a nipošto ne oni (u knjizi neimenovani) publicisti i ideolozi koji će se oduševljavati rasnim teorijama i “novim poretom”. U tom sklopu vrijedi uočiti i autorova filozofijska razmatranja rata. Referirajući se na Schelerov spis “Europa i rat” iz 1915. u kojem se priziva njemačka pobjeda nad

Engleskom i Rusijom u započetom svjetskom ratu, te se sâm rat ocjenjuje kao borba protiv temeljnog zla koje je dovelo do anarhije u Europi, a to zlo jest duh kapitalizma, Gretić se usredotočuje na Schelerove knjige *Genij rata i njemački rat* i *Uzroci mržnje Nijemaca*. Ustanovivši da su ti spisi o ratu primjena općih etičkih principa materijalne etike vrijednosti, apsolutizma, objektivizma i solidarnosti na bitna pitanja epohe, autor ističe Schelerovu (nacionalno-konzervativno i katolički konotiranu) nadu da će rat dovesti do propasti kapitalizma. Žustro odbijajući francusko-engleske teze da se u tom ratu radi o borbi za slobodu i demokraciju, Scheler ne samo što tvrdi da Njemačka vodi obrambeni rat za zaštitu svojih nacionalnih interesa nego formulira i antitezu između zapadnjačkog racionalizma i prosvjetiteljstva te “njemačke slobode” i “njemačke demokracije”, koja bi se od francusko-engleske slobode i demokracije imala ponajprije razlikovati po etosu (a to je etos “kršćanske demokracije” kao “demokracije uvjerenja”, koja će se naposljetku ispostaviti kao “kršćanska nacionalna solidarnost”). Rezultat takve antiliberalne i antikapitalističke demokracije bila bi antikapitalistička država utemeljena na “objektivnim vrijednostima” i obilježena staleškim poretom. Schelerovo ignoriranje državno-pravne problematike ide zajedno s njegovim uzdizanjem njemačkog militarizma (“militarizma uvjerenja”), koji je po njemu sličniji umjetničkom djelu nego oruđu.

Rat ima po Scheleru višu ćudorednu vrijednost od mira, odakle slijedi da je život običnoga građanina nešto manje vrijedno od vojničkog života, a upravo je ratničko stanje duha izvor života i svih stvaralačkih

snaga. Stoga se pacifizam ispostavlja kao sustav vrijednosti europske buržoazije, obilježene vulgarnim egoizmom, utilitarizmom, korupcijom i dekadencijom (buržoaska pristojnost zapravo je pristojnost prodavača i uglađenost hotelskog osoblja). Schelerova apologija rata i njemačkog duha uklapa se u kontekst tzv. konzervativne revolucije (koju obilježavaju autori poput Rudolfa Euckena, Carla Schmitta, Wilhelma Wundta, W. Sombarta, O. Spenglera, a u jednom momentu čak i Thomasa Manna). Svima se njima liberalizam (u Njemačkoj osobito često identificiran s prosvjetiteljstvom) ispostavlja kao glavni protivnik, kao što će to nešto kasnije biti slučaj s Martinom Heideggerom, na čiju duhovnu srodnost s Carlom Schmittom upućuje autor. Heidegger će u svojim seminarima o Hegelu koje je držao prvih godina nacističke vladavine dati argumente najžešćim kritičarima Hegela (poput Karla Poppera) tvrdeći da je Hegel uistinu počeo živjeti tek 1933. godine. Gretić, međutim, u toj apologiji nacističke države uočava Heideggerovo, konkurencijom motivirano, osporavanje Schmittovih decizionističkih, pravno-voluntarističkih i iracionalističkih (bitno antikantovskih) stajališta. Bit Heideggerove kritike Schmitta sastoji se u odredbi prema kojoj odnos prijatelj-neprijatelj pripada državi, ali taj odnos nije ono političko kao takvo (koje se javlja u sjedinjenju različitih likova pojedinačnosti i općosti). Heidegger će u tom sklopu definirati zadaću filozofije kao zadaću preoblikovanja mišljenja o državi i promišljanja sudbine njemačkog carstva. Prema rezultatima Gretićeve analize, Heideggerovo stvaranje (“opasnog”) privida da je njegova koncepcija države i politike (posebice

u kontekstu pitanja o odnosu između volje vođe, naroda i pojedinca) misaono i sadržajno u kontinuitetu s Kantovim odredbama volje ne može opravdati niti zaključak da je dotična koncepcija na bilo koji način u suglasju s Hegelovim poimanjem odnosa opće volje, državne volje i pojedinačne volje (volje ustavnog monarha).

Među drugim poticajnim momentima ove knjige valja izdvojiti Gretičevo tumačenje i propitivanje Levinasove filozofije, filozofije obilježene usmjerenošću na uspostavljanje jedinstva etike i “prve filozofije”, pri čemu ključno mjesto zauzima pojam Drugoga (ali i Trećega, koji je također u asimetričnom odnosu spram svojih korelata), što rezultira središnjom odgovornosti. Na to se nadovezuje i – veoma korektno provedena te već i stoga veoma vrijedna – komparacija Levinasove etike s političkim mišljenjem Hanne Arendt (zajedničko im je što oboje imaju misaono izvorište u Heideggerovoj filozofiji, ali su radikalno antitotalitarni mislioci). Bitna je razlika između Levinasa i H. Arendt to što potonja vidi mogućnost javnog prostora prvenstveno u horizontu ljudske pluralnosti (zajednički svijet), dok Levinas govori o navlastitom otvaranju bitka kao licu drugog čovjeka. No zajednički su im momenti: naglašavanje problema ljudskog društva (koje bi trebalo biti slobodno i pravedno), pitanje o tomu što predstavljaju institucije (koje bi trebale nuditi okvir pravednosti) te tumačenje činjenice pluralnosti ljudi koji žive u zajedničkim okvirima.

Nema dvojbe da će ova knjiga biti korisna svima onima koji žele steći produbljene informacije o suvremenoj filozofiji, ponajprije o praktičkoj filozofiji 20. stoljeća u Njemačkoj. No njezin je potencijal

svakako veći od puke informativnosti. Autorove analize i promišljanja otvaraju, naime, prostor za nova pitanja, te time nude i poticaj za filozofijsko promišljanje vidika naše epohe.

*Lino Veljak
Filozofski fakultet,
Sveučilište u Zagrebu*

Prikaz

Howard Williams
**Kant and the end of war –
a critique of just war theory**

Palgrave, Basingstoke, 2012, 216 str.

Knjiga *Kant i kraj rata – kritika teorije pravednog rata* Howarda Williamsa (jednog od vodećih suvremenih stručnjaka za Kantovu političku teoriju) novi je, originalni pogled i kritički osvrt na Kantov odnos prema teorijskom konceptu “pravednog rata”. Ta je studija u svakom pogledu važan doprinos teoriji međunarodnih odnosa, s obzirom na to da je “pravedni rat” u tradiciji zapadne političke misli – koja svoje korijene vuče još iz djela Sv. Augustina u 5. stoljeću – danas možda više nego ikad predmetom rasprava i prijepora oko pitanja opravdanosti vojnih intervencija (dovoljno je prisjetiti se usijanih rasprava u UN-u 2003. godine, neposredno pred početak američke vojne intervencije u Iraku).

Nakon kraja Hladnog rata 1989. godine (kad u anglo-američkoj akademskoj zajednici ponovno oživljava interes za